

BLADET FRA MUNNEN: Sikkerhet og VA – Sover vannbransjen i timen?

Under vignetten «Bladet fra munnen» inviterer redaksjonskomiteen for VANN mennesker med meninger og tilknytning til vann og vannfagene til å presentere aktuelle hjertesaker. Denne gangen er det Lars Enander som har ordet og spalteplassen.

Ekstremt klima som resulterer i leirras som forhindrer ordinær vannproduksjon. En terrorist som ønsker å skape usikkerhet og tvil omkring leveransen av vårt viktigste næringsmiddel. Dette er to scenarier som langt fra er utenkelige. Men, er vi rustet for å håndtere slike uventede og svært alvorlige hendelser?

22. juli-kommisjonens rapport påpekte svikt og mangler i ledelseskultur, kompetanse, verktøyer og systemer på mange plan og i flere sektorer i samfunnet. Også vannbransjen, hvor ansvaret for sikkerhet i stor grad er fordelt på mange aktører på både statlig og kommunalt nivå, må ta dette på stort alvor.

Klimaendringer og naturkatastrofer, aldri og forfall av kritisk infrastruktur, ondsinnede handlinger, risiko for vannbåren smitte, sikkerhetsutfordringer knyttet til elektrisk kommunikasjon og mangel på kompetanse og kapasitet er noen av kildene til mulig sviktende sikkerhet.

Dagens situasjon karakteriseres av en lite enhetlig tilnærming til sikkerheten mellom de ulike kommunene og VA-selskapene. De fleste kommuner og VA-selskaper har utarbeidet hovedplaner for både vannforsyningen og for avløp og vannmiljø. I slike planer har flere sider av sikkerhet en sentral posisjon, men det er store

variasjoner mellom de ulike virksomhetene knyttet til både valgt sikkerhetsnivå og hvor bredt man har valgt å definere sikkerhetsrelaterte mål for virksomheten.

I forbindelse med utarbeidelsen av en Norsk Vann-rapport «Sikkerhetsstyring for vannbransjen», rapport nr 213/2015, ble ni VA-virksomheter intervjuet om hvordan dagens sikkerhetsstyring foregår. De fleste virksomhetene har etablert en form for hendelsesregistreringssystem (avvikssystem) der ulike hendelser eller nestenhendelser med hensyn på sikkerhet registreres. Registreringen av hendelser er ikke bare systemavhengig, men ikke minst avhengig av organisasjonskulturen knyttet til rapportering og til sikkerhetstenking. Mange VA-virksomheter sliter med underrapportering, særlig blant utestasjonert driftspersonell. Hendelsesregistreringen er viktig som grunnlag for å identifisere nødvendige forbedringstiltak. Dersom registreringen er mangelfull, mangler en viktig del av dette grunnlaget.

Kommunene er pålagt å gjennomføre risiko- og sårbarhetsanalyser for samfunnskritiske funksjoner, blant annet for vannforsyningen og avløpshåndteringen. Mange har innarbeidet dette på en god måte i sin virksomhetsstyring,

mens andre har gjennomført ROS-analyser som en enkeltstående aktivitet uten å bruke funnene som denne gjennomgangen har gitt for å forbedre sikkerhetsnivået i virksomheten. Det er stor sprik mellom VA-virksomhetene hvor høyt sikkerhet kommer på den daglige agendaen.

Sikkerhetsstyringen i VA-virksomhetene omfatter i liten grad sikringstiltak mot tilsiktede eller vilde hendelser, slik som for eksempel sabotasje. Det er en vanlig holdning hos VA-verk at «Dersom man ønsker å utføre sabotasje på et VA-anlegg så får man det til» og «VA-systemet er så omfattende at det er umulig å sikre alt. Det er ingen vits å legge store ressurser i å sikre anleggene når vannledningssystemet er tilgjengelig ved å løfte et kumlukk». Mange anleggseiere er usikre på hvordan man skal forholde seg til vilde uønskede handlinger og det råder en påfallende handlingslammelse innenfor dette området. Sikringsomfanget omfatter som regel kun en enkel skallsikring med innbruddsalarm på de viktigste anleggene, herunder vannbehandlingsanlegg og sentrale høydebassenger. Det er sjeldent at sikringen omfatter flere barrierer slik at det er mulig å komme til anlegget før en inntrenger har rukket å gjøre det denne kom til anlegget for å gjøre. IT-sikkerheten er videre svært mangelfull i mange VA-virksomheter. Det er ofte en lav bevissthet knyttet til hva man sikrer sine anlegg mot.

I Sverige gjorde Livsmedelsverket (tilsvarende Mattilsynet) en undersøkelse i 2006 blant svenske VA-verk om hvor hyppig virksomhetene var

utsatt for noen form for truende ytre hendelse knyttet til vannforsyningen. Undersøkelsen konkluderte med at det hver femte dag skjedde en hendelse som utgjorde en fare for virksomheten, som for eksempel hærverk, innbrudd, utpressing og sabotasje. 2/3 av disse hendelsene ble meldt til politiet mens 1/3 kun ble rapportert internt til kommuneledelsen. Mørketallene er sannsynligvis betydelige, ettersom flere av VA-verkene manglet et rapporteringssystem. Det er ingen grunn til å tro at tilsvarende tall ser så veldig annerledes ut i Norge.

Selv om det er investert store beløp i reservevannforsyning og andre sikkerhetstiltak i VA-sektoren er det betydelige sikkerhetshull i VA-systemene. Forvaltningen av VA-tjenestene bærer preg av at det i mindre grad utføres selvstendige sikkerhetsmessige vurderinger basert på erfarte svakheter i VA-systemene og på analyse av sårbarhet som omfatter både tradisjonell systemmessig sikkerhet og sikring av VA-anleggene.

Sikkerhet er et ledelsesansvar som bør føres opp høyt på agendaen i virksomhetsstyringen. VA-virksomhetene må avklare egne lokale mål for sikkerheten og konkrete akseptkriterier. Omverden forandrer seg hele tiden, trusselbildet mot VA-virksomhetene likeså. I den settingen er det ingen god idé at VA-sektoren plasserer seg selv utenfor. VA-virksomhetene må i stedet innta en mer aktiv rolle i sikkerhetsstyringen for å søke unngå ubehagelige overraskelser.